

SKALNÍ LABYRINT „STARÁ FOROTA“ U ŽEHOVA – NEOBVYKLÁ NOVOVĚKÁ LOKALITA V ČESKÉM RÁJI

Petr Jenč – Vladimír Peša

Komplex skal Staré foroty se svým charakterem, umístěním i stopami po činnosti člověka odlišuje od většiny známých historických památek Českého ráje. Lokalita leží v členitém zalesněném terénu Žehrovského lesa, v jednom z výběžků okrajových skal v blízkosti vylámané čedičové žíly u Skokov a sopečného vrchu Větrák. Jako dosud nezkoumaná do skal „tesaná sklepení“ ji uvádějí J. V. ŠIMÁK (1930, 142) a J. FILIP (1947, 95 a 132). Skalní labyrint vznikl v kvádrových pískovcích coniackého stáří a tvoří jej systém většinou průchodných nebo průlezných puklin s převažující orientací SZ – JV a ZJZ – VSV (obr. 1-3). Skály Staré foroty nejsou nijak nápadné a splývají mezi ostatními pískovcovými útvary, proto jejich nalezení bez dobré znalosti terénu není jednoduché. S výjimkou několika rytin jsou stopy po lidské přítomnosti skryty uvnitř skalního labyrintu a z vnějších okrajů skal nejsou viditelné. Všechny vstupy (I – V) jsou úzkými puklinami o šířce kolem 40–50 cm a stoupají směrem nahoru. Teprve poté, co pronikneme do pukliny jíhozápadního vchodu (I), objeví se přitesané stěny a první kapsy dokládající přeřažení pukliny.

Zmapování všech trámových kapes ukazuje, že ústřední využívanou prostorou skalního labyrintu byla centrální nevelká jeskyně (B). Archeologická mikrosondáž ani průzkum detektorem kovů, uskutečněné v letech 2003–2004 v rámci projektu „Kváternářské sedimenty pískovcové krajiny středního Pojizeří a Českolipska“, nepřinesly téměř žádné nálezy¹, důležitým informačním pramenem se proto staly **historické skalní rytiny**. Svým rozmístěním se neomezují pouze na prostory původně uzavřené konstrukcemi, ale nacházejí se i v dalších částech skalního labyrintu (obr. 1). Jejich různorodost naznačuje, že s velkou pravděpodobností nálezejí do více časových horizontů.

Na základě dochovaných stop ve skalním labyrintu uvažujeme o několika funkčních i časových etapách využívání této neobvyklé lokality. Jedinou datovací oporu představuje dvojice letopočtů 1744 (obr. 4) ve středové jeskyni, které nás zavádějí do časů druhé slezské války. V terénu nenápadná a dokonale ukrytá lokalita, uvnitř navíc uzavřená dřevěnými konstrukcemi a s centrální prostorou, jež byla chráněna střechou proti dešti, svádí k představě jejího využití jako úkrytu. Uvažujeme-li o tom, kdo a co zde mohl skrývat, můžeme s velkou pravděpodobností vyloučit venkovské obyvatelstvo. Jak dokládají zprávy z pozdějšího období (prusko-rakouská válka 1866 a druhá světová válka), nejcennějším majetkem sedláků byla především domácí zvířata (zejména krávy a koně), a ta by úzkými vstupními puklinami neprošla. Podle úprav jihozápadního vchodu (I, obr. 2: řez e-f) vy-

vozujeme, že ve speciálně upraveném úkrytu uprostřed skalního labyrintu mohl být za válečného ohrožení uschován majetek zámožnějších jedinců nebo vrchnosti. V této interpretaci nás podporuje také porovnání s jeskyní Stará kancelář v Adršpašských skalách, uváděnou v této souvislosti písemnými prameny (HONL 1973, 622; MATOUŠEK – JENČ – PEŠA 2005, 93).

S jinou funkcí lokality spojujeme osamocený soubor jednoho kalichu (v. 20 cm, obr. 6) a číše (v. 60 cm), slabě vyškrábaných do hladké stěny pod spodním vchodem do jeskyně². Nenápadné provedení a umístění „kalichů“ ve Staré forotě může naznačovat refugium nekatolíků během násilné rekatolizace, rytiny však také mohou pocházet z doby, kdy nekatolická vyznání byla v Pojizeří silně rozšířená i mezi měšťany a šlechtou. Například několik rytých kalichů najdeme v areálu hradu Valečov (soubor kalichů v tesané světnici „Beneška“ datovaný letopočty do 16. století³, raně novověké stáří předpokládáme i u kalichu identifikovaného P. Jenčem v jedné z tesaných prostor Chlumu-Kozlova (obr. 7).

Nejjproblematictější kapitolu ve využívání skalního bludiště Staré foroty představují rytiny bez jednoznačné možnosti výkladu: kříž, z něhož vycházejí vzhůru dvě „šípky“ (obr. 5), kosočtverec s vetknutým křížem, vytkání skalního povrchu, které se zdá být prostorově totožné s aktivitami 18. století, ale nelze vyloučit ani jeho větší stáří, dvě skupiny svislých rýh až žlábků nebo žlábkováný povrch balvanu. Přímé analogie k témtoto rytinám z českého prostředí dosud neznáme, nevylučujeme však na základě vzdálenějších obdob v severních Čechách (Stříbrné stěny v národním parku České Švýcarsko – PEŠA – JENČ, 133–134) jejich datování do 16.–17. století a spojení s prospektorskými aktivitami.

Návštěvu lokality na sklonku 19. století dokládá rytina „R.E. / 1891 / X“ ve středové jeskyni. V 60. až 80. (jen ojediněle v 90.) letech 20. století byla centrální prostory příležitostně využívána k táboreni vyznavači trampingu.

Lokalita se nachází na území chráněné krajinné oblasti; z důvodu ochrany přírody (i památky jako takové) není určená k návštěvě širší veřejnosti. Za spolupráci v terénu děkují autoři dobrovolnému pracovníkovi historického oddělení VMG v České Lípě Karlu Klokanovi a studentům Aleši Bečvaříkovi z České Lípy a Jitce Stříškové z Prahy.

¹ V souvislosti s připravovaným vydáním popularizační publikace J. Waldhausera o archeologických lokalitách Českého ráje, do které má být lokalita zařazena a tím uvedena do širšího povědomí, jsme považovali za užitečné provést alespoň základní zjišťovací průzkum. Povrchové prospekce v letech 1994–2003 movité archeologické nálezy nepřinesly, potvrdily tak domněnku, že s výjimkou jeskyně jsou prostory silně zaneseny erodovaným materiálem. Vlastní archeologický průzkum byl proto zaměřen na ústřední prostor skalního labyrintu – jeskyni B. Průzkum přinesl pouze hřebík, železný předmět tvaru klínu a dva drobnější tyčinkovité fragmenty (rovněž Fe).

² V literatuře (Matoušek – Jenč – Peša 2005, 88) uváděný počet jednoho poháru (číše) a dvou kalichů byl nově revidován. V případě třetí rytiny nejde o nedokončený kalich, nýbrž o písmeno „S“.

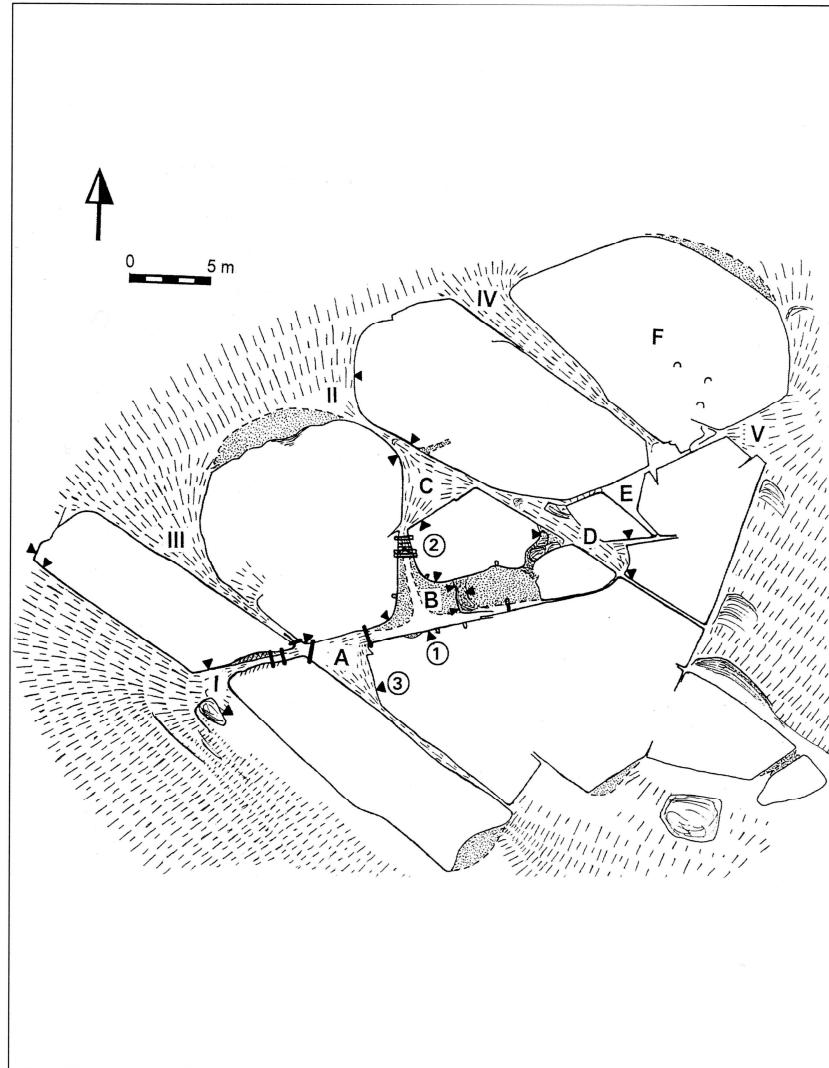
³ Předběžný epigrafický průzkum s fotografickou dokumentací rytin v prostoru Benešky provedl v červnu 2001 P. Jenč.

LITERATURA

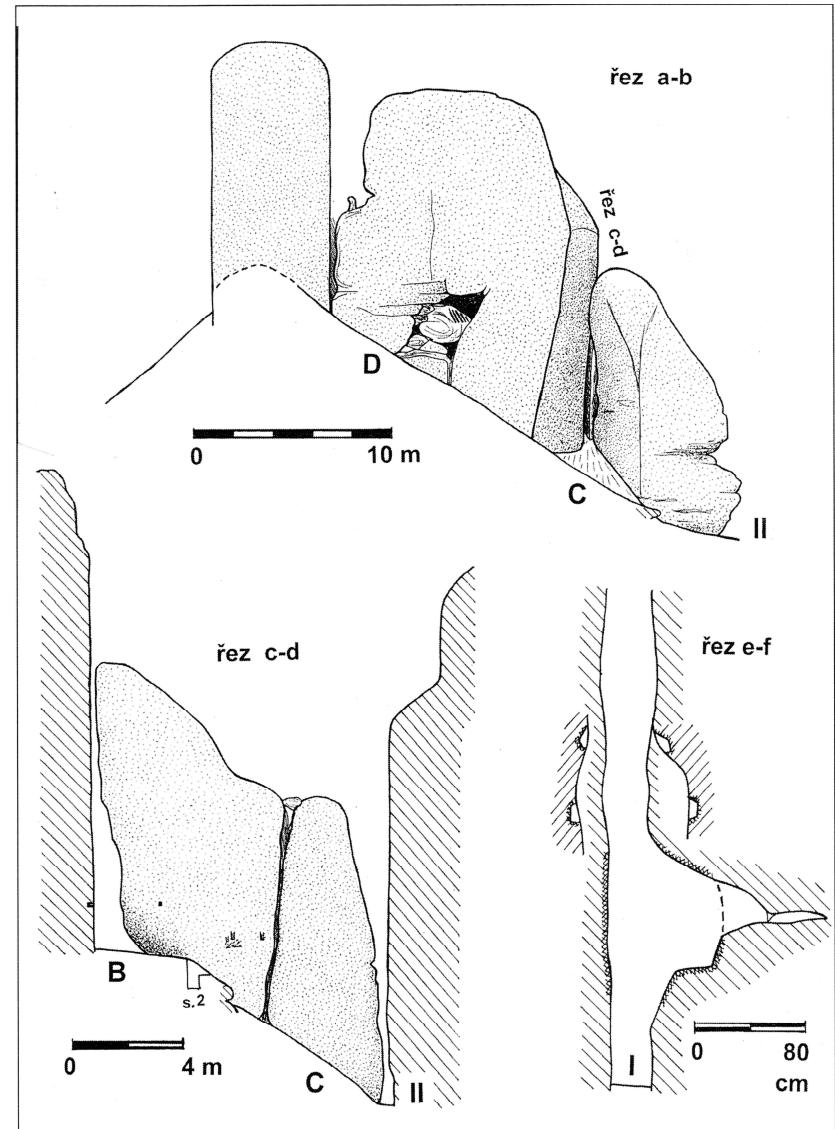
- FILIP J. (1947): Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
HONL I. (1973): Toponymie Adršpašských a Teplických skal. Zpravodaj místopisné komise – Onomastický zpravodaj 14, 618–626.
MATOUŠEK V. – JENČ P. – PEŠA V. (2005): Jeskyně Čech, Moravy a Slezska s archeologickými nálezy. Praha.
PEŠA V. – JENČ P. (2004): Člověk a pískovcová krajina. In: GAÁL L. (ed.): Proceedings of the 8th International Symposium on Pseudokarst, 128–139. Liptovský Mikuláš.
ŠIMÁK J. V. (1930): Soupis památek historických a uměleckých v okresu mnichovohradišťském. Praha.

SUMMARY

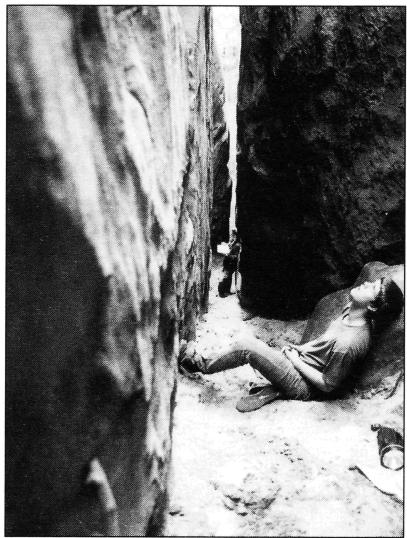
The complex of unobtrusive rocks known as Stará forota lies hidden in the rugged, forested and rocky land around the village of Žehrov. With the exception of a few engravings, the traces of human presence are hidden within the rock labyrinth and are not visible from the outer edges of the rocks. The entrances are narrow cracks some 40–50 cm wide, behind which there appear carved walls and girders showing that the cracks were once bridged. The locality can be interpreted primarily by the historical rock carvings, which we have placed in several different periods. The most recent use is clearly documented by two inscriptions of the year 1744, i.e. during the Silesian Wars. The central area, formed where two cracks cross, was covered by a roof and all of the entrances closed off by wooden structures. The main entrance was modified to allow larger objects to be admitted (e.g. chests) - from this we deduce that the locality was used by the authorities to store property during wartime. Another group of carvings shows two chalices and a goblet. These are lightly scratched into the smooth wall in another part of Stará forota and may indicate that the place was used as a refuge by non-Catholics. Similar engravings of a chalice at the nearby castle of Valečov date from the 16th century. What are difficult to explain are the carvings of symbols scattered all around the Stará forota rock complex. We do not yet know a direct analogy to this; some similarities with the locality Stříbrné stěny in the České Švýcarsko National Park lead us to assume that they were linked with prospecting, which was widespread in Northern Bohemia, particularly in the 16th - 17th centuries.

Obr. 1. Předorysný plán skalního labyrintu Stará forota se zakreslením původního uzavření puklin a visuté podlázky (mezi „B“ a „C“). Centrální prostora je označena písmenem „B“. Polohy historických a recentních skalních rytin a veškeré další ryté a tesané stopy označeny trojúhelníčky. 1 – letopočty „1744“ (obr. 4); 2 – „S“, kalich (obr. 6) a číše; 3 – možná prospektorská značka (obr. 5). Zaměřil a kresba V. Peša, 2003

Obr. 2. Stará forota u Žehrova – řezy. Zaměřil V. Peša, 2003

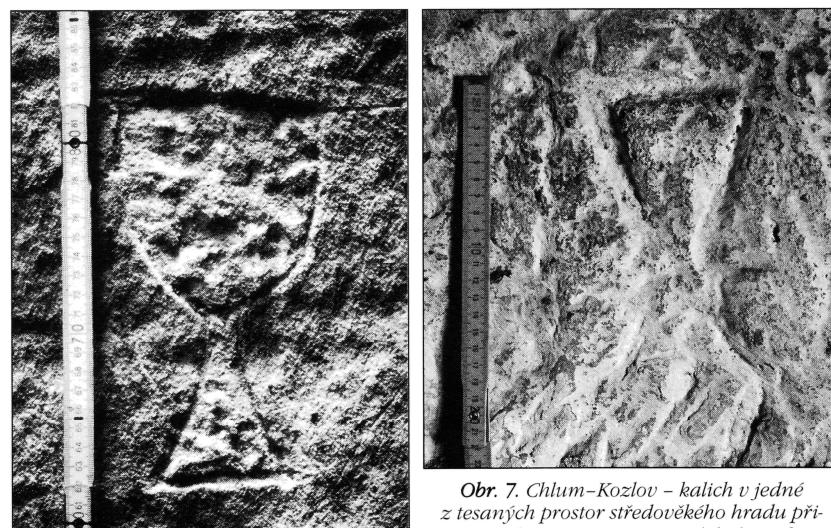
Obr. 3. Stará forota u Žehrova – pohled z rozšířené pukliny „D“ do prostranství „C“ (níže vchod II). Foto P. Jenč, 2003

Obr. 4. Stará forota – dvojice rytých letopočtů 1744. Foto P. Jenč, 2003

Obr. 5. Stará forota – rytina možná prospektorskou značkou. Foto P. Jenč, 2003

Obr. 6. Stará forota – detailní záběr kaliču. Foto P. Jenč, 2003

Obr. 7. Chlum-Kozlov – kalich v jedné z tesaných prostor středověkého hradu připomíná hypotézu využívání lokality jako útočiště nekatolíků v období protireformace.
Foto T. Slavík, 2005